

SIMONIK PÉTER

A szegényháztól a produktív szociálpolitikáig

(Nyilas Mihály, szerk.: Szociálpolitika-történeti
szöveggyűjtemény, ELTE-TÁTK Szociális Munka és
Szociálpolitikai Tanszék – Hilscher Rezső Szociálpolitikai
Egyesület, Budapest 2008. A Szociális Szakképzés Könyvtára
– Társadalomtörténeti Olvasókönyvek, 476 p.)

A szociális szakma régi adósságát törlesztette az ELTE Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszéke és a Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, amikor az elmúlt esztendőben egy szociálpolitika-történeti szöveggyűjtemény kiadására vállalkozott.

A közel félezer oldal terjedelmű, Nyilas Mihály szerkesztette kiadvány a Szociális Szakképzés Könyvtára című sorozat legújabb köteteként látta meg a napvilágot. A könyv szerkesztőjének és kiadójának elsődleges szándéka az volt, hogy a hazai szociális felsőoktatás intézményeibe járó hallgatók és a téma iránt érdeklődő olvasók számára egybegyűjtse a magyar és a nemzetközi szociálpolitika történetének legfontosabb forrásait. A kiválasztott dokumentumok a kiegyezést követő időszak magyar és a XVII. századtól kialakuló állami szociálpolitika nemzetközi históriájának legjelentősebb fordulópontjaihoz kapcsolódnak.

A szociálpolitika történet nemzetközi forrásait felvonultató első fejezet legelső dokumentuma I. Erzsébet 1601-es szegénytörvénye. A zárt szegénygondozás kereteit meghatározó jogszabályt a németországi Elberfeld város szegényügyi szabályzata követi. A magyar egri normás szegénygondozás számára is mintaként szolgáló német modellt a nyílt szegénygondozás egyik legtipikusabb példájának tekinthető. Az angol és a német rendszerek bemutatása után Pálos Károly „Szegénység, szegénygondozás” című munkájának a külföldi hatósági szegénygondozásról szóló fejezete következik. A szerző a francia, az olasz, a német, az osztrák, valamint más kisebb európai országok szegénygondozási rendszereinek áttekintése mellett az Erzsébet-féle angol szegénytörvény utóéletével is foglalkozik.

Marcel van der Linden a munkás önszegélyező egyletek létrejöttének okait, működésük jellegzetességeit, valamint az államhoz fűződő kapcsolatát vizsgáló tanulmányának beemelése két okból is újszerűnek mondható. Linden azon szerzők közé tartozik (rajta kívül még kettőt találunk a szöveggyűjteményben), akik 1945 után keletkezett publikációjukkal kerültek a kötetbe. Mindez némiképp ellentmond annak az előszóban is deklarált szerkesztői szándéknak, amely szerint a szemelvények közé elsősorban a nehezebben hozzáférhető források kerültek. Másrészt viszont ez az írás teljes mértékben alkalmas arra, hogy az önszegélyező egyletek

működési mechanizmusait vizsgálva rámutasson az államilag szervezett kötelező biztosítás bevezetésének szükségességére. A munkásosztály megjelenésével és megerősödésével párhuzamosan a szociális gondoskodás alanyai („érdemes szegények”) közé egy újabb csoport is bekerült: a munkát vállaló, de munkabéréből megélni (takarékoskodni) nem tudó munkásoké. A XIX. század második felében már világosan látszik, hogy a bérmunkás léttel együtt járó kockázatokkal (pl. betegség, baleset, öregség stb.) szembeni védelmet csak a társadalombiztosítási rendszer kiépítése jelentheti.

A keresztényszocializmus egyik legjelentősebb hazai képviselője, Mihelics Vid 1943-ban megjelent könyvének két fejezete, valamint Guy Perrin 1983-ban publikált tanulmánya révén betekintést nyerhetünk a társadalombiztosítás angol és német modelljének fejlődéstörténetébe. A nemzetközi dokumentumok sorát XIII. Leó pápa, 1891-ben kibocsátott, *Rerum Novarum* kezdetű enciklikája zárja. A munkások helyzetével, az állam és az egyház viszonyával, a liberalizmus és a szocializmus eszméjének elterjedésével, valamint a munkáskérdés rendezésének lehetséges módjaival foglalkozó apostoli körlevél a későbbiekben – a legtöbb országban – hivatkozási alapul szolgált a különböző munkásvédelmi intézkedések előkészítésekor. (A katolikus egyház e téren kifejtett törekvéseit, illetve ezek eredményességét talán jobban megérthettük volna, ha a válogatásban XI. Pius pápa 1931-ben kiadott *Quadragesimo Anno* kezdetű enciklikája is helyet kapott volna.)

A szöveggyűjtemény második fejezete a magyar szociálpolitika elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozik négy tematikus egységben (elméleti szociálpolitika, munkásügy, mezőgazdaság - szociálpolitika - népegészségügy, szociális közigazgatás). A szerzők között a két világháború közötti időszak legjelentősebb szociálpolitikuskainak nevét is megtaláljuk (pl. Heller Farkas, Kovrig Béla, Esztergár Lajos, Magyary Zoltán, Johan Béla), bár hozzá kell tennünk, hogy pl. Hilscher Rezső hiányzik a sorból.

Az elméleti kérdésekkel foglalkozó alfejezetben Heller Farkas, a korszak neves közgazdásza definíciós kísérletében a szociálpolitikát a gazdaságpolitika részének tekinti és meghatározása szerint a szociálpolitika az erkölcsi igényt jogigénnyé átfordító kiterjedt állami szerepvállalást jelent. Esztergár Lajos szerint a szociális közigazgatás alapvető célja, hogy a társadalmi együttélés zavartalanságát biztosítsa, Magyary Zoltán viszont ugyanezt az állam szerepkörének átalakulásából vezeti le. Pálos Károly írásában az elberfeldi mintára, Eger városában megszervezett, majd 1936-tól Magyar Normaként az ország városaiban is bevezetett szegénygondozási rendszert mutatja be. Az őt követő Esztergár Lajos pedig a hatósági szegénysegélyezés egyik leggyorsabban fejlődő formáját, az inségakciót teszi vizsgálatá tárgyává.

A munkáskérdés megoldására irányuló állami politika intézményeit ismertető alfejezetet Keith Hitchins, a magyarországi önszegélyező egyletek történetét feldolgozó tanulmánya nyitja meg. Az egyletek létesítésének körülményeiről, szervezeti felépítésükről és az államhoz való viszonyokról szóló írás jól bevezeti Kovrig Bélának, az Országos Társadalombiztosítási Intézet igazgatójának ismertetőjét a magyar társadalombiztosítási rendszerről. Tichy Kálmán, Magasházy Béla és Bikkal Dénes mun-

KÖNYVEKRŐL, FOLYÓIRATOKRÓL

káikban az ipari szociálpolitika egyes kérdéseit (pl. minimálbér, munkaidő, családi pótlék) vizsgálják meg. Az alfejezet utolsó tanulmányát Gortvay György a törvényes munkásvédelem tudományos és gyakorlati központjának (a Társadalom-egészségügyi Múzeum) igazgatója írta a vezetése alatt álló intézmény céljairól és működéséről.

A mezőgazdaságról, a népegészségügyről és a családvédelemről szóló, harmadik alfejezetben négy szerzőnek a szociálpolitikával határos területet érintő tanulmányai olvashatók. A hazai agrárium helyzetét elemző írásában Kerék Mihály a földkérdés és a szociálpolitika kapcsolatát vizsgálja. Dr. Czettler Jenő munkájában a falusi szegénygondozás intézményeinek ismertetését olvashatjuk. Johan Béla az Országos Közegészségügyi Intézet alapítója, későbbi belügyi államtitkár a magyar közegészségügyi rendszer kiépítésében jelentős szerepet vállaló Zöldkeresztes mozgalom munkájába nyújt betekintést.

Somogyi Ferenc, az Országos Szociális Felügyelőség vezetője, tanulmányában a produktív szociálpolitikához kapcsolódó Országos Nép- és Családvédelmi Alap létesítésének előzményeit, szervezeti felépítését és működését mutatja be. A negyedik alfejezet a szociális közigazgatás rendszerébe nyújt betekintést. Schuler Dezső a budapesti szociális ellátórendszer ismertetésén keresztül próbál meg képet adni a korszak helyi szociálpolitikájáról (szereplőiről, intézményeiről és a működésével kapcsolatos problémákról).

A szociálpolitika-történeti szöveggyűjtemény közreadása több szempontból is sikeres vállalkozásnak tűnhet. Általános tapasztalat, hogy a szociális felsőoktatásban már évek óta komoly gondot jelent, hogy bizonyos kurzusok anyaga könyv vagy jegyzet formájában nem elérhető. Különösen nehéz helyzetben vannak a történeti tárgyat hallgatók és oktatók, mivel a feldolgozandó 1945 előtti források többsége közönyvtárakban nehezen vagy egyáltalán nem hozzáférhető. Jelen kötet kiadásával ez utóbbi problémát némiképp sikerült enyhíteni, de ugyanakkor továbbra is szükségét érezzük annak, hogy a közeljövőben egy, az eddigi kutatási eredményeket összegző szociálpolitika-történeti tankönyv is elkészüljön.